

ристовують інтелектуальний потенціал львівського вузу. Керівні посади в багатьох споріднених навчальних закладах країн колишнього СРСР до нинішнього дня обіймають його випускники.

Викладацький склад і значна частина студентів польської національності академії закордонної торгівлі з приходом радянської влади в 1939 р. й особливо після закінчення Другої світової війни змушені були покинути вуз та Україну. Вони заснували вищі економічні навчальні заклади (академії) у Кракові й Вроцлаві, які нині досягли європейського рівня розвитку.

Критично оцінюючи пройдений шлях, аналізуючи підсумки багаторічної діяльності академії, автор визнає низку проблем, без розв'язання котрих важко буде рухатися вперед. Це – якість навчання і національне виховання студентів, здійснення фундаментальних досліджень у галузі торгівлі, науково обґрунтованих рекомендацій щодо розвитку української кооперації. До першочергових завдань навчально-виховного процесу колективу він відніс також формування зі студентів еліти нації зі сформованими лідерськими здібностями, здатними кваліфіковано керувати всіма сферами суспільного життя. Для цього, на його думку, необхідно гармонізувати вищу освіту в Україні за такими принципами, як автономія вузів, єдність навчання, виховання та наукових досліджень, свобода освіти, вірність традиціям європейського гуманізму, взаємний обмін інформацією, виконання спільних проектів, мобільність викладачів і студентів тощо.

Дотримуючись точки зору про роль освіти й науки у добу глобалізації та високих технологій, автор визначає їх як головний чинник соціальної стабільності, економічного добробуту України, її конкурентноздатності й національної безпеки. Дослідник зазначив, що рівень розвитку держави залежатиме від політичних, культурних й освітніх пріоритетів, а її доля великою мірою – від інтелектуального потенціалу та здатності інтегруватися в європейську і світову систему науки й освіти.

Позитивно оцінюючи рецензовану книгу професора С.Гелея, слід зазначити окремі недоліки. Зокрема у такій ґрунтовній праці відсутній іменний покажчик, нерівномірно розподілено матеріал. Насамперед це стосується історичної частини, переважності призвищами під час аналізу проблем перебудови освіти.

Читаючи книгу професора С.Гелея «Львівська комерційна академія: Нарис історії», ще раз переконуєшся, що цей навчальний заклад – один із провідних економічних вузів України. Його колектив домогся значних успіхів в інтеграції національної освіти в європейський простір. Дане дослідження вельми прислужиться розвитку торговельно-економічній, кооперативній та загалом вищій освіти в Україні.

*І.Г.Патер (Львів), І.Я.Соляр (Львів)*

**Дацків І.Б.**

**Брест 1918: європейський прорив України. – Тернопіль: Астон, 2008. – 254 с.**

Подколи випадковий збіг обставин чи подій стає підґрунтям для осмисленого поєднання чи обумовлює їх проекції. Опрацьовуючи майже одночасно чергове видання «Українського гуманітарного огляду» (вип.13) та монографію І.Б.Дацківа «Брест 1918: європейський прорив України», мимоволі вдаєшся до рефлексій з приводу сутності дискусії про зміну обличчя історіографії, різний характер дослідницького поля. Хтось будує візії минулого в постмодерному ключі, а хтось торує шлях віднайдення правди працелюбним пошуком та критикою джерел на основі різних методологій.

Назва монографії кандидата історичних наук, доцента Тернопільського національного економічного університету І.Б.Дацківа «Брест 1918: європейський прорив України» викликає зацікавлення, з одного боку, з огляду на пошук незалежною Україною зовнішньополітичного вектора й, відповідно, екстраполяції історичного минулого на проблеми сьогодення, а, з іншого, – сподівання на оригінальні підходи науковця щодо однієї з проблем періоду національно-визвольних змагань. Осмисленню й сприйняттю зазначеного монографічного видання допомогла публікація доктора історії Люблінського католицького університету М.Філіповича про постмодернізм в історіографії (*Філіпович М.* Смертельна

загроза чи нові перспективи? (Про постмодернізм в історіографії) // Український гуманітарний огляд. – Вип.13. – К., 2008. – С.9–29). Розмірковуючи над традиційною історіографією, М.Філіпович зазначає: «Аби надати «фактам» значення історик мусить його сконструювати, а ця операція, принаймні значною мірою, є його власним винаходом». Далі зауважує, що «навіть скромні, далекі від історіографічної спекуляції «фактографічні» праці містять сильний елемент конструювання, який великою мірою залежить від уяви історика, середовища, школи і т.д.». Саме з цих позицій конструювання перебігу історичного процесу І.Б.Дацків пропонує читачеві чергову візію проблем національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., актуалізованих новітньою наукою – зовнішньополітичної діяльності українських урядів періоду Центральної Ради та гетьманату П.Скоропадського, становлення дипломатії, укладання Брестського мирного договору 1918 р.

В умовах визначення зовнішньополітичного вектора України звернення до досвіду попередніх етапів державотворення видається актуальним. Дипломатична історія доби Української революції 1917–1921 рр., коли Україна вперше після тривалого часу виступила як самостійний суб'єкт міжнародного права, заслуговує на особливу увагу. Метою дослідження визначено «досягнення об'єктивного висвітлення визначних історичних подій, оцінювання ролі та значення видатних постатей у формуванні зовнішньополітичних пріоритетів, започаткуванні державних структур національної дипломатії, результативності їх діяльності на важливих етапах становлення, утвердження й захисту незалежності України, її гідного міждержавного представництва» (с.8). При цьому підкреслюється, що в основу реалізації концептуальних засад досліджуваної проблеми покладено «ретельність вивчення та узагальнення наукової джерельної бази, переосмислення сфальсифікованих тлумачень за відкритості і доступності оригінальної архівної документації, доцільність застосування методів комплексного аналізування перебігу визначних подій за розробленою системою головних пріоритетів – об'єктів і суб'єктів дослідження для встановлення історичної справедливості в оцінюванні їх визначального впливу на звершення доленосних процесів державотворення і державозбереження України» (с.8–9).

Спираючись на науковий доробок попередників, архівні документи, опубліковані джерела, І.Б.Дацків висвітлює спрямовану на захист національних інтересів українського народу дипломатичну діяльність делегації Української Центральної Ради на мирних переговорах у Бресті 1918 р., розбудову дипломатичної служби Української Держави, брестські угоди, проблеми українсько-російських відносин тощо.

Рецензована праця складається зі вступної частини, чотирьох розділів і висновків. У вступі автор окреслює актуальність проблеми. При цьому наголошується, що Брестський мирний договір Української Народної Республіки з Центральними державами (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина), укладений 9 лютого 1918 р., став політичною подією в європейській історії ХХ ст., першим значним зовнішньополітичним актом України й першим миром у світовій війні 1914–1918 рр.

У вступі також здійснено спробу історіографічного аналізу проблеми та побіжно схарактеризовано джерельну базу дослідження. Найбільш репрезентативний масив документів, пов'язаних із Брестським мирним договором 1918 р., автор монографії виявив у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Це, насамперед, фонди Української Центральної Ради (1115), Ради Народних Міністрів (Генерального секретаріату УНР) (1063), секретаріату закордонних справ УНР (2592), українських дипломатичних місій, делегацій у справі переговорів з Тимчасовим урядом, Раднаркомом, а також особисті фонди С.Шелухіна (3695), С.Петлюри (3809), Д.Дорошенка (4186) тощо. Заслуговує на схвалення впровадження до наукового обігу документів з архівів Російської Федерації: Державного архіву Російської Федерації – матеріали Міністерства закордонних справ УНР (Р-6087), Генерального секретаріату УНР (Р-7527), а також фонд «Мирні переговори в Брест-Литовську» (413) та фонд РНК РСФРР (219). Використано також значний обсяг опублікованих джерел і періодичних видань, що відображають діяльність Української Центральної Ради та її виконавчих установ.

У першому розділі – «Шлях до Бреста» – автор зазначає, що з перших днів існування Центральної Ради перед її політичним проводом постали надзвичайно складні проблеми з розроблення концептуальних засад і основоположних принципів майбутнього статусу України та програми реалізації внутрішньої і зовнішньої політики. У розділі аналізується пошук ідеологічних та організаційних засад Центральної Ради, непрості проблеми налагодження її діяльності, процес формування національної дипломатії та встановлення перших

контактів з іноземними державами. Наголошується, що одним із головних напрямів діяльності Центральної Ради стали заходи щодо встановлення перемир'я на фронтах і припинення Першої світової війни. Розглядається прийняття рішення про участь делегації УНР у переговорах у Бресті.

Рецензовану працю вирізняє намагання схарактеризувати персоналії, причетні до зовнішньополітичної діяльності. І.Б.Дацків зазначає, що за Центральної Ради закладалися основи української національної дипломатії, формувалися її перші інституції, тимчасові надзвичайні місії поступово переформовувалися у постійні дипломатичні представництва. У цей період було вироблено законодавчі акти, якими практично керувалися дипломатичні служби Української Держави та Директорії УНР, визначено стратегічні напрями розбудови відомства та його складових, створено умови для розгортання масштабів міжнародної співпраці в інтересах України (с.81). Водночас, на думку дослідника, перший період українських національно-визвольних змагань через невиправданий романтизм, ідеологічну запереність та тривалу внутрішньопартійну міжусобицю серед лідерів Центральної Ради ознаменувався втраченими можливостями щодо розбудови дипломатичних структур (с.82).

Причини активізації зовнішньої політики Центральної Ради аналізуються у другому розділі, який має назву «Брест: перші кроки України на міжнародній арені». Наголошується, що керівництво Української Центральної Ради, враховуючи безпосередню загрозу агресії з боку більшовицької Росії, вдалося до налагодження контактів з країнами Центрального блоку. Автор не залишив поза увагою той факт, що всупереч намаганням російської делегації на чолі з Л.Д.Троцьким запобігти участі українських представників у міжнародній конференції у Бресті, вітчизняні дипломати відстояли право України виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин. Рішуча й послідовна позиція українських дипломатів базувалася, насамперед, на заявах голів делегацій Центральних держав і більшовицької Росії про право націй на самовизначення. Автор відзначає, що українські дипломати виявили великі здібності й уміння використовувати суперечності, які існували між більшовицькою Росією та Четверним союзом, а також враховувати проблеми внутрішньополітичного та економічного становища Німеччини й Австро-Угорщини (с.123–124).

У третьому розділі – «Брестський мирний договір УНР із Центральними державами» – автор книги наголошує на успіхах української делегації у справі міжнародного визнання УНР. Про досягнення вітчизняних дипломатів красномовно свідчать результати історичної угоди, повний текст якої подано в монографії (с.128–131) та реакція на цю подію у світі: «Перші заяви урядів Центральних держав засвідчили, що укладення Брестського мирного договору уможливило Україні, перш за все, зміцнення й легалізацію її державності на міжнародному рівні, оскільки Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина і Болгарія визнали Україну де-факто і де-юре» (с.133). Водночас у книзі подається неоднозначне ставлення окремих країн Європи до укладеного договору (с.136–137). І.Б.Дацків наголошує: «Брестський мирний договір радикально змінив зовнішньополітичні орієнтири української дипломатії», а визнання повного суверенітету України Центральними державами «відкрило нові перспективні можливості для розбудови міністерства закордонних справ, дипломатичної й консульської служби» (с.137).

Автор аналізує діяльність українських дипломатів у боротьбі за соборність українських земель (с.138–147), підкреслює значення укладення військової конвенції України з Центральними державами про надання збройної допомоги у справі визволення України від більшовицьких військ (с.147–158), розглядає економічні аспекти Брестського договору та діяльність українських дипломатичних представництв і економічно-торгівельних місій за кордоном (с.159–169). У висновках до розділу дослідник ще раз наголошує, що найважливішим досягненням України було збереження державної незалежності та вихід на міжнародну арену, що сприяло державному будівництву і продовженню національно-визвольних змагань.

Започаткування нового етапу в історії української дипломатії автор пов'язує з періодом гетьманату Павла Скоропадського (розділ четвертий «Дипломатія гетьманату в боротьбі за виконання брестських угод»). Підкреслюючи тяглість та правонаступність процесу державотворення, дослідник відзначає головні орієнтири дипломатії («які, власне, не відрізнялися від зовнішньополітичного курсу Центральної Ради»): досягнення міжнародного визнання, встановлення й зміцнення дипломатичних, військово-політичних, економічних та культурних відносин з країнами Центрального блоку, нейтральними європейськими державами та новими державними утвореннями, які виникли на землях постімперської Росії (с.172–192). Про розбудову зовнішньополітичного відомства з розгалуженою дипло-

матичною структурою йдеться в окремому підрозділі (с.192–203). На сторінках рецензованого видання також аналізується широкомасштабна активізація міжнародної діяльності гетьманської дипломатії (с.204–236) та наслідки анулювання Брестського мирного договору Всеросійським ЦВК (с.236–241).

І.Б.Дацків наголошує, що ефективною діяльністю дипломатичного корпусу Українська Народна Республіка (зокрема в період укладання Брестського договору) значно розширила зону присутності в Європі й заклала підґрунтя для подальшого розвитку двосторонніх стосунків і державного визнання. Дипломатія гетьманату П.Скоропадського виявила свої найкращі риси у напруженій боротьбі за визнання України суб'єктом міжнародного права, у дотриманні умов Брестського мирного договору, при відстоюванні соборності українських етнічних земель.

Автор монографії робить висновок, що з погляду становлення незалежної Української держави Брестський мир був, безсумнівно, фактом позитивним і надзвичайно важливим. Він зміцнював українську самостійність, підносив значення України, насамперед на міжнародному рівні. У Брестському мирі вперше зафіксовано поборницькі устремління Центральної Ради, її турботу про долю західноукраїнських земель. Підготовка та укладення економічної угоди в Києві були активним продовженням брестської політики уряду.

Водночас, на нашу думку, праця не позбавлена вад змістового й формального характеру. Попри різні окреслення хронологічних меж національно-визвольних змагань, які зустрічаються в історіографії (1917–1920, 1917–1921, 1917–1923 рр.), авторові слід було б визначитися з власною позицією щодо використання хронології (в одних випадках йдеться про національно-визвольні змагання 1917–1921 рр., в інших – 1917–1923 рр.).

Детальнішою й умотивованішою хотілося б бачити класифікацію та систематизацію історіографічних джерел (розд.1): недостатньо вмотивовано принципи та критерії запропонованої періодизації; виокремлені періоди потребують сутнісного аналізу процесів; доцільно було б чітко розмежувати історіографічні та історичні джерела, акцентуючи увагу на характері праць. При цьому варто було б узяти до уваги той факт, що історіографічний процес передбачає аналіз поступового нагромадження знань із проблеми та обумовленість соціально-політичними імперативами.

Усвідомлюючи значний історіографічний доробок із проблеми національно-визвольних змагань, автор, на жаль, торує шлях «першовідкривача», не враховуючи ґрунтовних історіографічних розвідок. Для прикладу, здобутки сучасної історіографії щодо досліджень української державності доби національно-визвольних змагань підсумував у фундаментальній монографії В.П.Капелюшний (*Капелюшний В.П.* Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.). – К., 2003. – 608 с.). До того ж, було б добре в історіографічному огляді подати перелік тем, які потребують розробки, що сприяло б подальшому науковому пошуку.

І.Б.Дацків пропонує класифікувати «здобутки дослідників проблеми ... за чотирма підрозділами, які вирізняються методологічними засадами у вивченні і висвітленні аспектів доленосної для українського народу та його держави події – Брестського мирного договору». Однак у роботі виділено лише першу групу – «наукові праці, творчий доробок безпосередніх і найактивніших учасників Української революції та її провідників» (с.10). На жаль, подальший виклад історіографічного огляду автор не структурує. На нашу думку, логічним було б розмежування історіографічних джерел за видовою характеристикою. Крім того, варто було б подати критерії та принципи класифікації джерел. Зустрічаються прикрі стилістичні й граматичні помилки, невадє конструювання речень.

На нашу думку, варто було б сконцентрувати увагу не лише на перебігові подій 1917–1918 рр., але спроектувати історичне минуле на перспективу сьогодення з огляду на задекларований європейський вибір України.

Водночас на основі опрацювання значного масиву джерел, упроваджених до наукового обігу вперше або маловідомих широкому загалові, автор подав власне бачення проблеми зародження й діяльності української дипломатії напередодні підписання Брестської мирної угоди та у процесі її виконання. Монографія І.Б.Дацківа «Брест 1918: європейський прорив України» стане у пригоді науковцям, студентам, усім, хто цікавиться минулим нашої країни та історією української дипломатії. Насамкінець зауважимо, що поява нових розробок відомих проблем призводить до пізнання дослідників одного проблемного поля, знайомить зі способами їх власних конструцій, зрештою породжує сумніви, заперечення, дискусії.

*А.М.Киридон (Київ)*